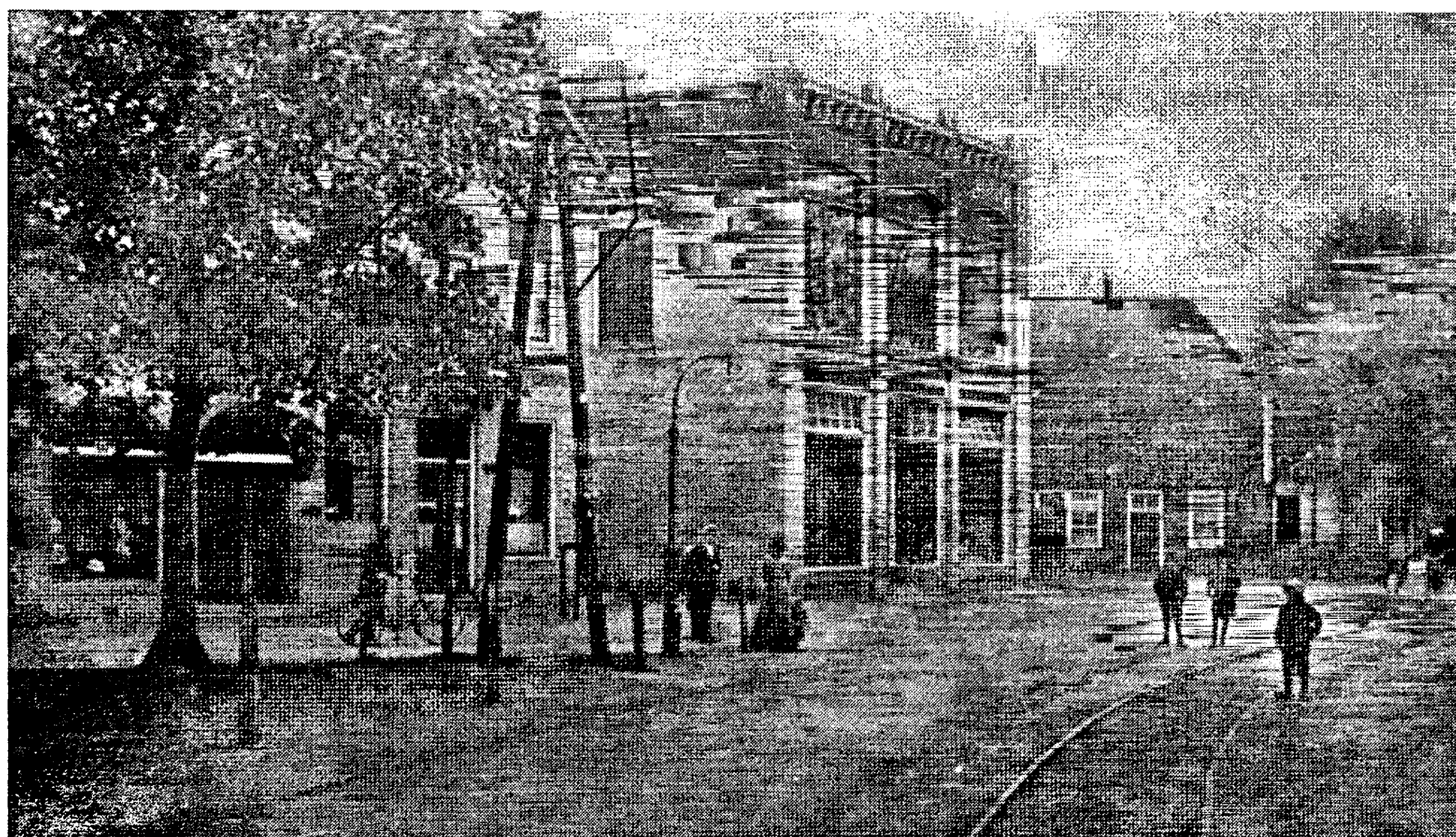

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

7^e jaargang, nummer I
juli 1999

Bestuur:

Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

P.M. Kraan	voorzitter	De Hietbrink 46	7824 XT Emmen	0591 - 62 23 06
H. de Jong	secretaris	Kapelstraat 59	7811 HC Emmen	0591 - 64 46 50
G.T. de Leeuw-Roodhardt	penningmeester	de Etgaarde 20	7861 BT Oosterhesselen	0524 - 58 24 91
G.H.J. Kolker	lid	Havenstraat 87	7887 BM Erica	0591 - 30 20 00
W. Visscher	lid	Zijtak OZ. 7	7833 AC Nieuw-Amsterdam	0591 - 55 17 41

Secretariaat:

H. de Jong	Kapelstraat 59	7811 HC Emmen	0591 - 64 46 50
------------	----------------	---------------	-----------------

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap bedraagt fl. 25,00 per jaar en voor huisgenoten fl. 10,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij voor 1 december van het lopende jaar schriftelijk is opgezegd bij de secretaris. Men ontvangt enkele keren per jaar de Kroniek en men is welkom tijdens de lezingen, die regelmatig worden georganiseerd.

Bankrelatie:

Rekeningnummer 1044.68.815, Hist.Ver. Z.O. -Drenthe, de Etgaarde 20, 7861 BT Oosterhesselen.

P.R.:

M. Nicolai	Lienackers 38	7824 PV Emmen	0591 - 62 44 55
------------	---------------	---------------	-----------------

Kroniek:

van de Historische Vereniging Zuidoost- Drenthe

Redactie:

Wim Visscher,	Zijtak Oostzijde 7, 7833 AC Nieuw-Amsterdam.
	telefoon: 0591 - 55 17 41
Ger de Leeuw (tevens eindredacteur),	de Etgaarde 20, 7861 BT Oosterhesselen.
	telefoon en fax: 0524 - 58 24 91.
	E-mail: gerleeuw@worldonline.nl

Bijdragen voor de Kroniek s.v.p. naar dit laatste adres sturen.

Inhoudsopgave.

In memoriam, Bertus Eising	P. M. Kraan.	4
Veenoord en het logement Scholte	B. Dijkstra.	5
De erfenis van Emmen	G. de Leeuw	5
De Heerendijk	W. Visscher.	9
Behuizing te Westenesch	G. Waasdorp	12
Tegengestelde toepassingen van turf	W. Visscher.	14
Een Emmer pand in oude stijl	P. M. Kraan.	17
Terugkijken	P. M. Kraan.	21
Boekenplank	P. M. Kraan.	22
Activiteiten najaar 1999	Bestuur.	23

In Memoriam, Bertus Eising.

Op 19 januari 1999 bereikte ons het bericht dat Bertus Eising was overleden. Wetend dat hij ziek was, kwam het bericht toch als een schok. Hij was er bijna altijd als de Historische Vereniging Zuidoost Drenthe een activiteit organiseerde.

Hij bezat een grote kennis van de historie van Zuidoost Drenthe en vooral van het Schoonebeeker gebied. Daar was hij immers geboren en getogen.

Nooit deed je vergeefs een beroep op zijn kennis. Hij stond met groot plezier de andere leden met raad en daad terzijde. Wat wil je ook als je het aan een onderwijzer in hart en nieren vraagt.

Dat heb ik zelf in december 1998 nog mogen ervaren bij een onderzoek naar bepaalde personen uit Schoonebeek, die een opvangrol speelden voor kinderen uit het westen van ons land ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Eén vraag aan Bertus was voldoende om het onderste boven te krijgen en dat lukte hem op een geweldige manier.

Ik denk dat ik, voor velen van u, mag schrijven, dat wij hem ons zullen herinneren als een mens voor wie wij sympathie hadden. Ons medeleven gaat uit naar de naaste familieleden en wij wensen hen de kracht om dit verlies te dragen en te verwerken.

*Namens het bestuur en de leden,
P.M. Kraan, voorzitter.*

Veenoord en het logement Scholte

Van de heer B. Dijkstra uit Assen ontvingen wij een bijdrage voor onze kroniek, naar aanleiding van het artikel over Veenoord en het logement Scholte juli 1998).

Bron: De Nederlandsche Staatscourant van donderdag 29 april 1920, no. 83. (RAD, fiche 25521).

Bekendmaking:

Heden 30 Januari 1920 verschenen voor mij, Petrus Hermannus Heerma van Voss, notaris ter standplaats Nieuw-Amsterdam, gemeente Emmen, in tegenwoordigheid der na te noemen getuigen de heren:

1. Albert Grolle, boomkweker;
2. Jacob Luinstra, sous-chef bij de Noord Ooster Locaal Spoor;
- 3- Albert Scheltens, bakker;
- 4- Hendrik Meint van Engen, boekhouder;
- 5- Johannes Nannen, kweker;
- 6- Albert Postuma, arbeider;
- 7- Frederik Toxopeus, boomkweker;

allen wonende te Veenoord, gemeente Sleen, welke comparanten verklaarden bij deze af te zonderen een bedrag van fl 100 en daarmee in het leven te roepen een stichting, genaamd: Woningbouw voor Veenoord en omstreken, gevestigd te Veenoord, gemeente Sleen, met het uitsluitend doel de woningtoestanden te Veenoord en omgeving te verbeteren, onder bepaling, dat deze stichting, waarvoor deze acte als stortingsbrief zal gelden, zal worden beheerd naar de volgende voorschriften (samengevat in 22 Artikelen).

Artikel 6 luidt als volgt:

De stichting wordt beheerd door een bestuur van tenminste 6 personen, welk bestuur is samengesteld, zoals hierna vermeld.

Voor de eerste maal worden als zodanig benoemd de heren:

Albert Grolle, voorzitter;
Hendrik Meint van Engen, secretaris;
Albert Scheltens, penningmeester;
Jacob Luinstra, vice-voorzitter;
Johannes Nannen, vice-secretaris;
Albert Postuma, vice-penningmeester.

De latere benoemingen geschieden voor de raad der gemeente Sleen uit een voordracht door het bestuur der stichting van 2 personen voor elke vacature.

Waarvan acte, gedaan en verleden te Veenoord, gemeente Sleen, ten tijde als in het hoofd dezer gemeld in tegenwoordigheid van Jan Albert Hof, caféhouder en Hendrik Vos, landbouwer, beiden wonende te Veenoord, gemeld als getuigen, evenals de comparanten mij notaris bekend. En hebben de comparanten met de getuigen en mij notaris onmiddellijk na voorlezing deze acte ondertekend.

Geregistreerd te Emmen 9 Februari 1920, deel 13, fol 95 verso, vak 3.

De ontvanger (getekend) Wessels Boer. Bij Koninklijk Besluit van 10 april 1920 no. 43 is toegelaten als stichting, uitsluitend in het belang van verbetering der volkshuisvesting werkzaam, de stichting: Woningbouw voor Veenoord en omstreken, gevestigd te Veenoord, gem. Sleen. Voor de Minister van Justitie, de Secretaris-Generaal Van Blom.

De erfenisan Emmen

Ger de Leeuw

Inleiding

Emmen verandert, Emmen is veranderd en Emmen zal veranderen. Dat zal iedereen beamen. Vaak horen we, dat Emmen weinig of geen oog heeft (gehad) voor zijn historische gebouwen. Door alle veranderingen in Emmen door de jaren heen zijn heel wat gebouwen in het centrum tegen de vlakte gegaan. Het duidelijkst wordt dit gedemonstreerd door Gerrie van der Veen in zijn bijdragen in Perspectief. Dan zie je

pas hoe veel gebouwen hebben moeten wijken voor winkels en kantoren. Het slopen van huizen moet men overigens in historisch perspectief zien: op het moment van amoveren keek men anders tegen de dingen aan dan nu. Bovendien was er op het 'moment suprême' geen of weinig weerstand vanuit de plaatselijke bevolking. Het is gebruikelijk dat zoiets pas na verloop van (vele) jaren komt Toch is het niet zo, dat Emmen alles sloopte ten behoeve van de vooruitgang. Al in 1917 stelde de gemeente regels op ter voorkoming van fatale branden in waardevolle monumenten. Deze verordening luidt als volgt:

Verordening, houdende voorschriften tot voorkoming van brand in gebouwen van oudheidkundig belang in de gemeente EMMEN

Artikel 1.

Onverminderd de reeds bestaande voorschriften tot voorkoming van brand voor alle gebouwen in de gemeente, gelden de volgende voorschriften voor de in artikel 5 dezer verordening aangewezen gebouwen en hunnen onmiddellijke belendingen.

Artikel 2.

Het is verboden ten behoeve van werkzaamheden aan gebouwen:

- a. een open of gesloten vuur aanwezig te hebben elders dan in de open lucht, op den beganen grond buiten het gebouw;
- b. met lampen, gevuld met spiritus, benzine of andere vluchtige oliën, of met eenige open vlam, op torens, daken, platten, goten of zalingen soldeerwerk te verrichten, de verlaag af te branden, of dergelijke lampen aldaar aanwezig te hebben;
- c. de voor de werkzaamheden vereischte vuurpotten of smeltinrichtingen anders dan op den beganen grond buiten het gebouw te gebruiken en anders dan in het bijzijn van een deskundig vakman.

De soldeerbouten moeten op den beganen grond buiten het gebouw verwarmd en in dubbele asbestverpakking buiten het gebouw naar boven gebracht of geheschen worden. De gesmolten asphalt of andere heetvloeibaar gemaakte dakbekleedingsstoffen moeten in gesloten ijzeren potten buiten het gebouw naar boven gebracht worden.

Artikel 3.

Indien de in artikel 2 omschreven werkwijze niet uitvoerbaar is wegens de hoogte of den toestand van de gebouwen, zijn Burgemeester en Wethouders bevoegd ontheffing te verleenen van het verbod om den vuurpot boven te gebruiken, mits met inachtneming der door hen voor te schrijven veiligheidsmaatregelen en op voorwaarde dat:

- a. de werkzaamheden geschieden onder voortdurend toezicht van den opzichter van het gebouw, of, bij gebreke van dezen, van een daartoe aangewezen bouwkundige;
- b. geen soldeer-werkzaamheden geschieden bij harden wind;
- c. nabij de plaats, waar de bouten verwarmd worden, twee met water gevulde emmers, elk van minstens 10 liter inhoud, en tijdens de uitvoering van mastikwerk steeds eene hoeveelheid van ten minste 50 liter zand en een zandschop aanwezig zijn;
- d. de vuurpot geplaatst wordt in een van anderen goed gesloten metalen bak.

Artikel 4.

Vóór het begin der werkzaamheden in artikel 3 genoemd, moet aan het hoofd der politie kennis gegeven worden van het tijdstip, waarop de werkzaamheden iederen dag zullen aanvangen en met de werkzaamheden mag niet begonnen worden, alvorens diens schriftelijke verklaring kan worden overgelegd, dat deze kennisgeving is geschied. Aan het hoofd der politie of den door dezen aan te wijzen vertegenwoordiger moet te allen tijde toegang verschaft worden tot het werk.

Artikel 5.

Deze verordening is van toepassing op de navolgende gebouwen en hunne onmiddellijke belendingen:

- a. de toren bij de Kerk der Ned. Herv. gemeente Emmen (hoofdplaats);
- b. de Ned. Herv. Kerken te Emmen (hoofdplaats) en te Roswinkel;
- c. het Raadhuis te Emmen (hoofdplaats);
- d. de gebouwen, waarin Kerkelijke- of Waterschapsarchieven worden bewaard.

Artikel 6.

Overtreding van een der bepalingen in de artikelen 2-4, alsmede niet-naleving van krachtens art. 3 door Burgemeester en Wethouders voorgeschreven veiligheidsmaatregelen wordt gestraft met eene geldboete van ten hoogste fl 25,- of hechtenis van ten hoogste 6 dagen.

Zijnde deze verordening aan de Gedeputeerde Staten van Drenthe volgens hun bericht van den 8sten Juni 1917, No. 89, in afschrift medegedeeld. En is hiervan afkondiging geschied, waar het behoort, den 14den Juni 1917.

De Burgemeester en Wethouders voornoemd:

De Secretaris,	De Burgemeester,
H.B. TIJMES	C. v.d. WAL.

De Angelinostichting

Het is al weer even geleden, dat min of meer in het centrum toch nog een gebouw werd gesloopt. Dat 'monument' was het gebouw van de Angelinostichting. Op en rond deze bouwput zullen moderne woonflats verrijzen. We willen hier nog eens aandacht vragen voor dit markante gebouw aan de Kapelstraat.

Op 31 mei 1931 vroeg de kerkenraad van de N.H. Gemeente te Emmen vergunning tot de bouw van een tehuis voor ouden van dagen, op kavel sectie F. no. 2654.

Namens de kerkenraad werd deze vergunning aangevraagd door de predikant, ds. A. de Kat Angelino.

Hij had in januari 1930 dit initiatief genomen en was sindsdien de 'motor' van het project. Op 19 juni 1931 werd de vergunning verleend en op woensdag, 4 november van dat jaar werd het 'nieuwe oude-liedentehuis' reeds in gebruik genomen. G. Bos uit Noordbarge, sprak bij die gelegenheid namens de N.H. kerk en deelde mee, dat besloten was om het huis de 'Angelinostichting' te noemen, 'teneinde de herinnering aan den stichter te bewaren'.

De bouw werd uitgevoerd door J. Kuper Jzn., te Emmen. De architecten waren R. Kliphuis en G. Lamberts. De oorspronkelijke oppervlakte van het gebouw bedroeg 391 m², terwijl het onbebouwde terrein 4750 m² groot was. De bouwkosten bedroegen fl 30.600,-. Het oude Armwerkhuis, dat ruim 60 jaar dienst had gedaan, werd toen afgebroken.

De Angelinostichting bood plaats aan 35 oudjes, waarvan er zeventien direct bij de ingebruikname hun nieuwe tehuis hadden betrokken.

De indeling van het oorspronkelijke grondplan is niet ingevuld, maar die kennen we uit een artikel in de Emmer Courant (3 november 1931):

In de vleugel links vindt men achtereenvolgens aan den straatkant de eetkamer voor betalende inwoners en vervolgens drie zitkamers. Aan den Oostelijke muur liggen twee keurige ziekenkamers.

Aan den anderen kant door dezen gang terugkerende, passeert men twee slaapkamers eveneens voor betalenden en tenslotte de slaapkamer voor de huisouders, die dus in het hoofdgebouw ligt.

Aan den anderen (Kerkhof)kant is de indeeling: rechts van den gang, aan de straatzijde dus: zitkamer der huisouders en daarnaast eetzaal en conversatiezaal voor niet-betalenden. Deze beide zalen zijn door schuifdeuren gescheiden en kunnen als een geheel dienst doen. Aan den dwarsgang liggen hier tegen den westelijken muur badkamer en slaapkamer en voorts tegen de achterzijde van 't gebouw twee slaapkamers en de ruime keuken.

Via de hal kon men in de verwarmingskelder en de proviëekelder komen. Ook waren in de hal de toiletten gesitueerd. De verdieping telde vier woon- en slaapkamers voor betalenden en vier slaapkamers voor niet-betalenden en een bestuurskamer. De betalende inwoners mochten hun zitkamers eventueel met eigen spulletjes inrichten: onderscheid moest er zijn tenslotte! Met de tuinaanleg was er rekening mee gehouden, dat de bewoners een lapje grond voor eigen gebruik konden bebouwen.

De verdere bouwgeschiedenis

Op 9 april 1934 werd een plan ingediend voor de uitbreiding van een (linker) dwarsvleugel, onder archi-

tectuur van architect R. Kliphuis. De kosten werden begroot op fl 10.000,-. In augustus 1935 volgde een (fietsen)bergplaats, in de zuidwesthoek van het terrein, die in 1979 en later in 1994 nog eens weer door een moderne rijwielstalling vervangen werd. Laatstgenoemde was noodzakelijk geworden omdat de stalling van 1979 gedeeltelijk door brand was verwoest.

In mei 1936 volgde de bouwvergunning voor de bouw van de rechter dwarsvleugel, waarvan de bouwkosten fl 8.000,- bedroegen. Ook dit gebeurde onder architectuur van R. Kliphuis, terwijl de bouw werd uitgevoerd door J. Kuper. Zowel in 1934 als in 1936 gaf de Provinciale Schoonheidscommissie, (Drentsche Adviescommissie tot Wering van Inbreuk op de Schoonheid van Stad en Land) goedkeuring aan de plannen.

In 1956 volgde de bouw van een tuinmuur aan de Kapelstraat zijde, door het bouwbedrijf J. Kuper. In deze 'toestand' hebben we het gebouw gekend, totdat het werd gesloopt.

Architectonische bijzonderheden

Het gebouw had een opvallende symmetrie en verhoogde elementen met erkers in de hoeken. Het grondplan was U-vormig met een hoofdvolume in het midden, aan weerszijden een zijvleugel die via een torenachtige bouwmassa (met loggia's) een knik maakte naar een haaks daarop gebouwde vleugel; verdere kenmerken: trasramen, bakstenen opbouw, gedeeltelijk gewijzigde vensterindelingen, gebruik van natuurstenen elementen (ondermeer bij de loggia's), samengestelde kapvorm met schilddak als hoofdvorm, overstek, met pannen gedekt.

De geschiedenis van het gebouw

In 1958 werd een inspectie uitgevoerd door de brandweer. Deze constateerde, dat de verdieping minder geschikt was voor de huisvesting van bejaarden: 'op de verdieping is alles in hout uitgevoerd, de vluchtwegen zijn beperkt en moeilijk te bereiken door allerlei hinderlijke trappen'. Ook de keuken en de elektrische leidingen kwamen er niet best af. In 1964 volgde daarover een brief, waaruit bleek, dat veranderingen financieel gezien nauwelijks haalbaar waren, omdat men verwachtte nog dat jaar met de bouw van een nieuw N.H. rusthuis op de es, te kunnen beginnen.

Verderop in dat jaar werd echter verzocht om op het terrein een barak bij te mogen plaatsen, wegens ruimtegebrek. De directeur van gemeentewerken stelde daarbij voor om dit goed te keuren, onder de voorwaarde, dat deze verwijderd zou worden op het moment dat het nieuwe rusthuis gereed zou zijn. Het barakkenplan werd uiteindelijk op 16 maart 1967 ingetrokken. In het jaar daarop kwam het bestuur tot de slotsom, dat het bejaardencentrum niet meer aan

de eisen van de tijd voldeed en dat nieuwbouw de voorkeur verdiende. Er werden plannen ingediend om op het terrein van de (voormalige) Angelinostichting een dienstencentrum en een complex bejaardenwoningen te bouwen. Het bestuur van het dienstencentrum was op dat moment 'oecumenisch' van karakter, hoewel de stukken naar de (burgerlijke) gemeente nog steeds werden ingediend onder auspiciën van de N.H. gemeente. Emmen stelde hoge eisen aan de architectuur en dat was de reden, dat het in september 1969 ingediende (moderne) ontwerp naar de prullenmand werd verwezen.

Met een schetsontwerp van december 1970 kon men zich wel verenigen, zij het, dat men enige wijzigingen aanbracht. Door deze plannen was echter wel een wijziging van het bestemmingsplan noodzakelijk geworden. Uit de stukken blijkt, dat het nu de bedoeling was een centrum te bouwen 'ter plaatse van het huidige gebouw van de voormalige Angelinostichting', met andere woorden: het voorne-

men bestond om het gebouw af te breken. De omwonenden werden van de plannen in kennis gesteld en hadden nogal wat bezwaren tegen de nieuwbouw. Dat was voor de Gemeente reden om de plannen niet ter goedkeuring van het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe te zenden. De stichting Gezinsverzorging Emmen e.o. diende zich vervolgens aan, die het geheel kon kopen (oktober 1973) en het pand voorlopig niet wilde uitbreiden - en zeker geen hoogbouw wenste. De acte van aankoop werd op 1 maart 1974 verleden. Een interne verbouwing was het gevolg. Uit de stukken blijkt, dat in 1994 - in verband met de bouw van de reeds genoemde rijwielstalling - woningstichting ECW de eigenaar was. In 1993 tenslotte werden de kantoren nog eens opnieuw verbouwd en anders ingedeeld, op verzoek van de toenmalige huurder, de Gemeente Emmen, sector Leren en Zorg, afdeling Welzijn.

Nu is het gebouw dan ter ziele. Wordt vervolgd(?)!

De Heerendijk

Wim Visscher

De geschiedenis van het Zuidoostdrentse landschap laat zich in bepaalde opzichten merkwaardig genoeg kenmerken door spiegelbeelden. Bij raadpleging van oude 17e eeuwse kaarten van het gebied valt op hoezeer de toenmalige 'infra-structuur' van het gebied werd gevormd door de vele dijken of gewoon gezegd de veenwegen. Om een aantal te noemen: de Weerdingerdijk, de Emmerdijk, de Rundijk, de Heerendijk enz. Met uitzondering van de laatstgenoemde liepen ze alle al, dan niet door het veen, naar Emmen. Deze Heerendijk liep in feite echter met een grote boog om Emmen heen, ook is deze dijk van veel latere datum dan die naar Emmen lopende dijken. Op de bekende kaart van C. Pynacker uit 1634 komt de Heerendijk namelijk nog niet voor. Zij moet dan wel van latere tijd zijn. Wat was het afwijkende karakter van die dijk ten opzichte van de andere?. Heeft die wat merkwaardige naam Heerendijk hier mogelijk iets mee te maken? Vanaf het einde van de vorige eeuw verdwenen veel van die (veen)dijken in een rap tempo; ze vielen ten prooi aan de verving. Er kwam, althans in de veengebieden, een geheel andere, nieuwe, infrastructuur', nl. die van de veen- of turf-wijken. Of anders gezegd: de dijken moesten wijken voor de wijken. Dit zou ook het lot worden van de Heerendijk. De wijken gingen in feite het spiegelbeeld vormen van het verschijnsel van de voormalige dijken. Ze hebben beide te maken met water, de een als kering en de andere als wetering. De hierna te bespreken Heerendijk vertoonde zelfs kenmerken van beide! Ze was weliswaar geen turfvaart maar wel een turfdijk, wat weer iets anders was dan die andere genoemde veendijken. Hieronder zal in het kort de historie, zin en betekenis van die Heerendijk worden geschetst (1).

De Heerendijk was een onderdeel van de verdedigingslinie tussen het Zwartewater en de Dollard. Om te voorkomen dat het noorden van de Republiek weer door vijandelijke troepen veroverd zou worden zonden de Staten-Generaal rond 1597 op een plan om een verdedigingsstelsel aan te leggen. Ze bepaalden toen dat er een verdedigingslinie tussen Hasselt en de Dollard moest komen. Het noorden lag binnen een natuurlijke barriere van ontoegankelijke venen en moerassen. Door het afdammen van in deze omgeving lopende riviertjes, het bewerkstelligen van overstromingen en zandruggen met schansen te beschermen kon men de drie noordelijke provincies afsluiten. Voor Z.O. Drenthe ging het bij die riviertjes o.m. om de Barger- en Ellenbeek, de Runde en de Oude Delft.

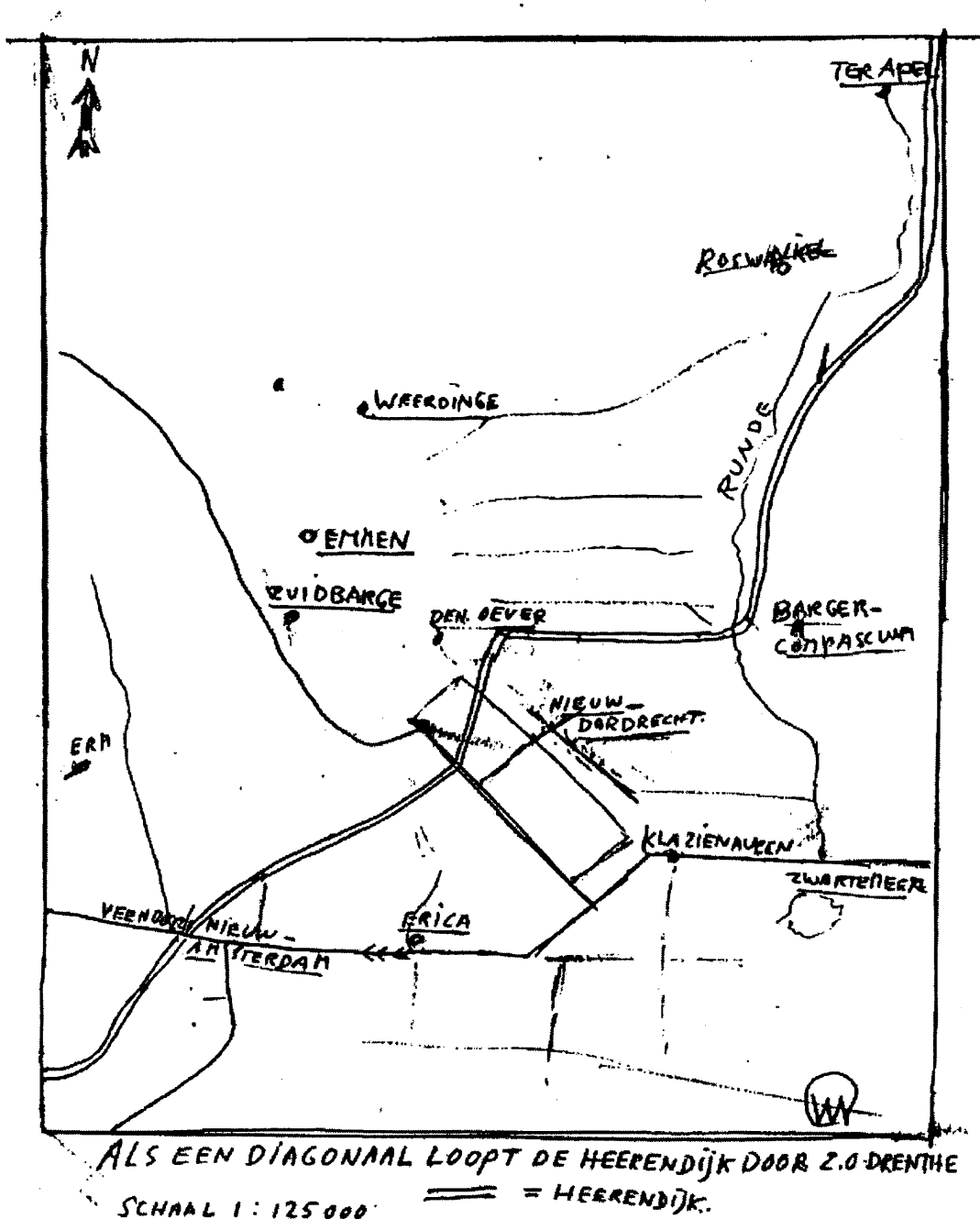
Bij een dreigende inval ging men die riviertjes afdammen, zodat de venen niet konden afwateren en dus drassig en daardoor ontoegankelijk bleven. Bij dit zogenoemde inunderen - het onder water zetten - ging het hier dus om een soort Noordnederlandse 'waterlinie'. Bij een inspectie in 1655 door de gecommiteerden van de Raad van State bleek echter dat ondanks de regen de venen op bepaalde plaatsen wel degelijk te passeren waren. Het bleek dat boeren van Noord- en Zuidbarge om het hooien en boekweitteelt mogelijk te maken en om voor eigen gebruik turf te kunnen graven sloten, greppels en wegen in het veen hadden aangelegd. Zo was er van Emmen een weg naar de hooilanden in het veen aangelegd. Hierdoor was het veen op sommige plekken droog komen te liggen. De commandant van de vesting van Coevorden ruimde toen weer al die greppels en sloten op en er werden door de Raad van State in geval van herhaling strenge straffen in het vooruitzicht gesteld. Het onder water zetten van de veenmoerassen bleek in de jaren 1665 en 1666 geen afdoende middel om de toen plaatsgevonden Munsterse invallen te kunnen keren. Ook bij de korte tijd later in 1672 plaatsgevonden oorlog tegen Munster en Keulen wisten de Munsterse troepen de linie te doorbreken. Hierbij werd zelfs de sterke vesting Coevorden veroverd en hadden de Munstersen via de Valtherdijk in Drenthe kunnen doordringen. Dit alles gaf de Staten Generaal aanleiding om de onvolkomen gebleken linie te versterken. De door de Staten aangestelde landmeter-ingenieur Jan van Alberdingh stelde in 1681 voor om de venen in te sluiten door zogenoemde leidijken. Hierdoor kon de afvoer van het veenwater naar de riviertjes worden verhinderd, waardoor de venen drassig en onbegaanbaar zouden blijven. Hij ontwierp allereerst aan de zuidzijde en oostzijde van de moerassen een buitenleidijk. Deze zou dan van Hasselt naar Coevorden lopen en vervolgens langs het Schoonebeekerdiep en via Ter Apel langs de grens met Westfalen naar Bourtange naar de Dollard moeten lopen. Verder moest er aan de noord- en westzijde van de veenmoerassen een binnenleidijk worden aangelegd. Deze was geprojecteerd vanaf Hasselt via de Reest naar de Echtese venen bij Hoogeveen naar Dalen. Zij zou dan haar weg verder vervolgen langs het Drostendiep naar Den Hool, Zuidbarge (Den Oever) de Valtherschans en dan langs Roswinkel en Ter Apel naar Bourtange. Nagenoeg al deze geplande dijken zijn aangelegd. Die langs het Schoonebeekerdiep werd echter iets noordelijker aangelegd, terwijl van de aanleg van die langs de oostgrens (van Twist tot Lindloh) werd afgezien. In dit laatste geval waren de veenmoerassen zo uitgestrekt dat hierdoor iedere doorgang al onmogelijk was (2).

HEEREN STATEN-GENERAAL

Over de aanleg zelf is weinig bekend. Voor ons zijn van belang de aantekeningen uit een uit het begin van de 18e eeuw daterend (waarschijnlijk verloren gegaan, maar later in de Drentse Courant geciteerd) aantekenboekje van de schoolmeester Gerrits uit Emmen. Deze wist nog uit overlevering dat omstreeks 1688 de noordelijke leidijk onder langs Zuidbarge in opdracht van de HEEREN STATEN GENERAAL was aangelegd. Hieraan ontleende deze dijk de naam Heerendijk (3). Omdat de dijk door het Overijssels gebied door de provincie Friesland was betaald werd zij daar ook wel de Vriezendijk genoemd. De algehele leiding berustte bij de bevelhebber Menno van Coehoorn. Vandaar dat op sommige plaatsen de Heeren- of Vriezendijk daar ook wel als Koehoorn-dijk wordt aangeduid. In Westerwolde kwam de

Heerendijk naar de bevelhebber daar ook wel onder de naam Verrutiusdijk voor (4). Maar ook een benaming als Zwartedijk of het Zwarte komen we tegen. Met dit 'zwarte' werd waarschijnlijk bedoeld het zwartveen, een veenlaag die zeer geschikt was om tot turf te worden vergraven. Uit zwartveen werd nl. een belangrijk gedeelte van de dijk aangelegd. Het is aanneemlijk dat in het tracé van de dijk eerst het veen werd uitgegraven, terwijl evenwijdig ernaast aan beide kanten een smalle maar diepe greppel werd gegraven. Hierdoor ontstonden er a.h.w. twee 'veenwanden'. Die droogden vervolgens door aanraking met de lucht enigszins uit. Zij waren dan voor water vrij ondoorlaatbaar, zodat ze een goede waterkering vormden. De tussenruimte - het dijklichaam - werd vervolgens opgevuld met eveneens luchtdroge zwarte turven, en ter voorkoming van bevrozing met aarde

of zand bedekt. Eigenlijk was zo'n dijk niets anders dan een omgekeerde turfwijk! De dijk was qua hoogte aangepast aan de terreinomstandigheden en mat op de diepere veenlagen ongeveer anderhalve meter (hoogte) en was ongeveer 2 1/2 meter breed. Ze was ook geschikt voor voetpad en zelfs in droge tijden met paard en wagen begaanbaar. Zo werd aanvankelijk over het Z.O.Drentse deel van de Heerendijk de boekweit van Zuidbarge via Den Hool naar Coevorden vervoerd. De Bargerboeren blijken zich weinig van deze militaire verdedigingswerken in het veen te hebben aangetrokken. Niet alleen ging de verbouw van boekweit onverdroten door maar daarnaast werd er ook doorgestaan met het graven van turf en weiden van vee in de onmiddellijke omgeving van de leidijken. Hierdoor dreigden de dijken te worden beschadigd en de moerassen uit te drogen. De Staten Generaal keerden zich fel tegen deze praktijken en vaardigden in 1694 een plakkaat uit, waarin overtredingen met strenge straffen werden bedreigd. Het is de vraag of dit veel heeft geholpen, want het is een veeg teken dat in 1753 het plakkaat moest worden herhaald. Op oude uit de 18e eeuw daterende kaarten van het gebied rond Zuidbarge en omstreken blijkt dat er op ruime schaal reeds sprake was van veenputten in het veen. Ook is daarop een nieuw aangelegde dijk te zien: de zogenoemde Turfdijk, de tegenwoordige Wilhelmsweg naar het gelijknamige gehucht westelijk van de Rietlanden. Eigenlijk was er in de 18e eeuw al langs een brede strook vanaf de voormalige Bargerbeek tot aan Achterste Erm sprake van vervening (5). Langs de Turfdijk vervoerden de boeren van Barge de door hen gegraven turf met boerenkarren naar de boerderij. Na de opheffing van de vesting Coevorden in 1853 had ook de Heerendijk haar functie als defensielinie verloren. Met de aanleg van de Verl. Hoogeveense Vaart bij Veenoord rond 1859 - waar even voorbij de brug de Heerendijk het kanaal sneed - werd het einde van de dijk ingeluid. In het laagveen-gebied bij Veenoord raakte ze al vrij spoedig ten prooi aan de vervening. Maar ook in de richting van Zuidbarge moest zij al spoedig de nodige aanvallen doorstaan. Zo werd in 1879 tegen Jhr J.H. van Holthe tot Echten proces verbaal opgemaakt omdat deze een insnijding, had gemaakt in de Heerendijk. Het ging hier om een verlenging van de Margienewijk in de richting van het Barger-Erfscheidenveen. Dit laatste stuk liep nl. door de veenplaatsen van de jonkheer en deze wilde nu een verbinding maken met het Barger-Erfscheidenveen. De vergunning tot vervening van het Barger-Erfscheidenveen - globaal ten noorden van de Heerendijk - was toen nl. nog niet verleend en zou nog in het volgende jaar (1880) volgen. De jonkheer was echter al op dit feit vooruitgelopen en was alvast 'bij anticipatie' de Heerendijk ter plaatse gaan doorgraven om in het Barger Erf-

scheiden te kunnen komen. Dit leverde hem de klacht op dat 'niet anders dan met levensgevaar passage met paard en wagen over de dijk mogelijk was'. Het gebied tot aan de Margienewijk ten zuiden van de Heerendijk was toen reeds grotendeels ontveend. Vandaar dat Van Holthe tot Echten veel belang erbij had om z.s.m. met de vervening van het Barger Erfscheidenveen (dat in het noorden aan de bovengemelde Turfdijk grensde) te kunnen beginnen. In de loop van de jaren tachtig werd tegelijk met de vervening ook de toen bijna twee eeuwen oude dijk vergraven. In het jaar 1900 was er in het zuidelijk veengebied van de gemeente Emmen niets meer van haar over gebleven, zo bleek uit een toen ingesteld onderzoek. Over een gedeelte van het tracé te Nieuw-Amsterdam waar zij had gelegen werd een zandweg aangelegd die eveneens de naam Heerendijk kreeg. Ook deze zandweg is deels weer verdwenen i.v.m. het graven van een zandgat t.b.v. wegeaanleg. Het thans nog resterende weggedeelte is deels verhard en draagt nog steeds de historische naam.

Van de oude dijk ter plaatse is geen foto bekend. Hoe de dijk er oorspronkelijk echt heeft uitgezien laat echter Vincent van Gogh ons zien op zijn tekening over de 'veenstammen'. Duidelijk valt hierop de dijk nog in haar volle glorie te zien. Zo levert dan het bewaardgebleven werk van Van Gogh ook de unieke indruk op hoe de dijk er vroeger heeft uitgezien. Los nog van de beroemdheid van de schilder zelf zijn afbeeldingen van de Heerendijk uiterst zeldzaam. Van Gogh heeft hiermee op zijn eigen wijze een stukje verdwenen verleden van Zuidoost-Drenthe aan de vergetelheid ontrukkt. Het is zelfs zo dat op de meeste plaatsen in Groningen, Drenthe en Overijssel waar de dijk heeft gelegen men de plek zelfs niet eens meer weet terug te vinden. Een afbeelding van Van Gogh's tekening van de veenstammen aan de voet van de Heerendijk, niet ver van de Veenbrug over de Verl. Hoogeveense Vaart verdient, dan ook zeker een goede plaats in het toekomstige van Gogh-huis te Nieuw Amsterdam.

Noten:

1. Dit artikel is een bewerking van de, in het nummer van 1 april 1999 van het maandblad 'De Tweelingdorper' (uitg. W.J. Berkhout te Emmen), verschenen bijdrage van de auteur getiteld: 'Vincent en de Heerendijk'.
2. G.A. Coert, Stromen en schutten, vaarten en voordien, Meppel 1991, 160, 161.
3. Provinciaal Drentsche en Asser Courant, jaargang 1880.
4. De naam Verrutiusdijk werd mij verstrekt door ons bestuurslid H. de Jong, waarvoor mijn dank.
5. Kaartcollectie van de Stichting Nieuw Dordrecht Historisch en Cultureel te Nieuw Dordrecht met dank aan ons mede-lid J.J. Brands.

Behuizing in Westenesch

Gerard Waasdorp

Westenes is een klein dorp ten westen van Emmen. Een dorp met een beschermd dorpsgezicht met idyllisch gelegen boerderijen en een mooie brink waarop zomers de toeristen even bijkomen van het fietsen en wandelen. Als amateur genealoog, geïnteresseerd in mensen en geschiedenis, heb ik het plan opgevat om van Westenes een bewonersreconstructie te maken. Naast de DTB's en het bevolkingregister van Emmen zijn het haardstedenregister (1672-1804) en een onderzoek van de gezondheidscommissie (1904) in de gemeente Emmen mijn uitgangspunten.

In het haardstedenregister wordt in de jaren 1672, 1691, 1692, 1693, 1695, 1742, 1764, 1774, 1784, 1794 en 1804 t.b.v. het vorderen van belasting de bewoners van Westenes genoemd en daarbij vermeld hoe groot hun bedrijf is.

In het onderzoek van de gezondheidscommissie worden van een aantal buitendorpen de bewoners genoemd en allerlei zaken aangaande het huis waarin ze wonen. Deze zaken hebben vooral betrekking op het huis en de gezondheid zodat o.a. grootte, aantal bedden, watervoorziening, raamoppervlakten, staat van onderhoud en de zindelijkheid van de huizen is vastgelegd.

Onderstaande opsomming geeft het aantal huizen in de genoemde jaren.

jaartal	volle boer	3/4 boer	1/2 volle boer	keuter	arm	totaal
1672	9		1	2		12
1691	9		4	2		is
1692	8		3	3		14
1693	8		4	1		13
1695	8		4	1		13
1742	4	2	7	10	4	27
1764	5	1	8	8	2	24
1774	5		7	10	3	25
1784	5		8	9	1	23
1794	6	1	6	11	1	24
1804	4	1	7	12	2	26
1904						46

Kijken we naar de beroepen dan leeft de gehele bevolking van de landbouw en/of veeteelt. In een tweetal gevallen wordt vanaf 1672 naast de keuterboerderij het beroep van wever beoefend.

Over de beroepen in 1904 heb ik nog geen totaal beeld maar ook hier is het overgrootste merendeel landbouwer.

In 1904 wonen er 167 volwassenen en 89 kinderen in Westenes, verdeeld over de al eerder genoemde 46 woningen. Dit komt neer op gemiddeld 3,4 personen per woning. Het grootste aantal personen in één huis is 10 terwijl het laagste aantal 1 is. Niet zo vreemd is het dat de drinkwaterkwaliteit bij de huizen overal

als goed beoordeeld wordt, het gebied is nu immers een waterwingebied. Als we naar de buitenkant van de huizen kijken dan zijn de muren van 45 huizen opgetrokken van steen en van 1 huis van steen en hout. Op het dak liggen bij 12 huizen alleen pannen, 31 alleen riet en bij 3 huizen een combinatie van riet/stroo en pannen.

Hiernaast is een staatje gemaakt waarmee een aantal punten waarop de gezondheidscommissie het huis beoordeelde genoteerd staat. Ik heb daarbij de huizen en eigenwoningen van elkaar gescheiden zodat er enig vergelijk gemaakt kan worden. Conclusie kan ieder voor zich dan trekken.

	eigen huis	huurhuis	
aantalwoningen	21	25	
1 kamerwoning	11	20	
2 kamerwoning	10	5	
personen	volwassenen	97	70
	kind	23	66
aantal bedden		55	58
aantal personen per bed	2,18	2,34	
onderhoud	goed	12	5
	matig	7	17
	slecht	2	3
zindelijkheid	goed	7	0
	matig	12	25
	slecht	1	0
vloeroppervlak	gemiddeld (m2)	23,94	22,30
	per inwoner (m2)	4,18	4,10
	grootste (m2)	33,15	34,46
	kleinste (m2)	14,06	16,50
watervoorziening put	14	19	
	pomp	6	4
	geen of ?	1	2
privaten	ton	15	19
	buitens huis	5	4
	beerput	1	0
	geen of ?	0	2

Het zou op zich best interessant zijn om het boerendorp Westenes eens te vergelijken met de, volgens mij, armere veendorpen Veeringe, Bargerooosterveld enz. Misschien dat ik hier in de toekomst nog eens naar kijk of dat iemand anders dit eens op wil pakken.

Gerard Waasdorp
tel. 0591-617458

PS.: informatie over Westenes is uiteraard welkom.

Tegengestelde toepassingen van turf

Wim Visscher

Van vuuraanmakende tot vuurwerende turf

De heer H. Visser te Emmen (1) wees mij onlangs op het ontbreken van een vuuraanmakersfabriek te Emmer-Erfscheidenveen in mijn boek 'Rond de Runde'. Het ging hier om een onderneming, die tijdens de tweede wereldoorlog vuuraanmakers produceerde. De fabriek stond te Emmer-Erfscheidenveen niet ver van de weg naar Klazienaveen-Noord. De heer Visser verschafte me interessante informatie over deze fabriek, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben. Hieronder zullen enkele nadere bijzonderheden over die fabriek volgen. Tevens zal van de gelegenheid gebruik worden gemaakt om nog een tweede -'vergeten' fabriek in deze bedrijfstak aan de orde te stellen. Het gaat hierbij om de isolatieplatenfabriek van de firma Lubberman & Velema te Emmer-Compascuum, niet ver van de fabriek van Visser.

De firma's Pevis en Peebe ten Hoor

De uit het Utrechtse Jutphaas afkomstige koopman Pieter Visser begon al geruime tijd voor de tweede wereldoorlog in zijn toenmalige woonplaats Emmer-Erfscheidenveen een fabriekje voor chemische farmacie. Later zou dit bedrijf worden overgenomen door de firma Motzheim. Tijdens de oorlogsjaren begon Visser, eveneens te Emmer-Erfscheidenveen, een fabriek voor vuuraanmakers. De onderneming werd onder de handelsnaam 'Pevis' (= gevormd door samentrekking van afkortingen van de namen van de ondernemer) uitgeoefend. Het produkt, de vuuraanmakers, werd op een vrij eenvoudige wijze vervaardigd. Dit gebeurde door bolsterturven enige tijd in een zeer brandbare vloeistof, i.c. zwarte was, onder toevoeging van kamfer te dompelen. Een en ander verhoogde de mate van ontvlambaarheid van die turven, welke eigenschap deze behielden, ook al waren ze weer gedroogd. De vraag naar dit produkt was zo groot, dat er al spoedig meer dan dertig medewerkers aan de fabriek waren verbonden. Al na enkele jaren was het met de fabriek gedaan omdat de klad in de produktie van vuuraanmakers was gekomen. Naarmate de oorlog verder vorderde werden brandstoffen - dit gold niet in het minst voor petroleum en benzine - namelijk steeds moeilijker verkrijgbaar. Na de oorlog had de heer Visser een groothandel in shag en tabak. Een qua produkt en bedrijfsomvang met de onderneming van Visser vergelijkbare fabriek was de in diezelfde tijd te Klazienaveen door Peebe ten Hoor gestichte vuuraanmakersfabriek. Het ging hierbij tevens om een turfzagerij en inpakrichting.

Ook bij deze eveneens in de oorlogsjaren gestichte Klazienaveense fabriek waren tientallen personen werkzaam. Evenals de firma Pevis staakte ook zij in de laatste oorlogsjaren haar produktie. De fabrikant was toen overigens al komen te overlijden (2). Dat er juist in de oorlogsjaren een zeer grote vraag naar vuuraanmakers was ontstaan kan worden verklaard uit de toen heersende brandstofschaarste. Hierdoor werd er veel met inferieure en daardoor moeilijk ontvlambare brandstoffen gestookt. Gebruikmaking van vuuraanmakers wilde dan wel eens helpen! Beide vuuraanmakersfabrieken waren niet de enige in Zuidoost-Drenthe. Er waren in die tijd ook nog enkele kleinere op dit terrein actief, zoals die van Geraets te Erica. Deze bedrijfjes bleven echter klein en kwamen vaak niet boven het experimentele stadium uit. Een ander kleinschalig bedrijf in deze sector dat al in de jaren twintig op de markt kwam was het fabriekje van de gebr. Boerland te Klazienaveen. In een schuurtje achter de woning van één van de firmanten werd aan zogenoemd haverstro-veen een bindmiddel toegevoegd. Het ging bij dit bindmiddel om een teerachtige substantie, die op het bedrijf zelf middel een smeltoven uit naar alle waarschijnlijkheid kienhout werd verkregen (3). Het gebeuren deed enigszins denken aan een vorm van brikettering, waarmee een produkt met een hogere verbrandingswaarde dan turf werd verkregen. De allereerste fabrikant die zich in Z.O.Drenthe met dit soort produkten bezighield was de Asser advocaat mr. J.A. Willing Gratama. Hij had daartoe bij zijn kalkovens te Nieuw Amsterdam in 1880 een 'stoomvuurmakersfabriek' gebouwd. Hierbij werd naar alle waarschijnlijkheid ook kalk als bindmiddel gebruikt. De haverstro werd hier met kalk en andere bindmiddelen geperst en vervolgens in smalle lange repen gesneden. Deze vuuraanmakers werden door hem vooral in Parijs en Den Haag geleverd (4).

Turf als isolatie-materiaal

Een qua toepassing geheel aan de vuuraanmakers te gengesteld produkt waren de uit veen vervaardigde isolatieplaten. Tijdens de eerste wereldoorlog stond er aan de Runde te Emmer-Compascuum een fabriek waar uit veen isolatieplaten werden gemaakt. Het betrof hier een nevenactiviteit van de in die plaats gevestigde huisarts en vervener Johannes Hendricus Hermannus Lubberman. Samen met zijn plaatsgenoot en collega vervener Jan Velema had hij zich verenigd in de verveningsfirma Lubberman & Velema. De opvat-

ting wordt wel gehoord dat het uitoefenen van een artspraktijk in de veenstreken gebaseerd zou zijn op de vrijheidszin en de ongebondenheid van de desbetreffende dokter (5). De werkelijkheid was echter minder romantisch. Het had veeleer te maken met de achtergrond van de dokter, die meestal een veenkoloniale was. Zo was de huisarts Lubberman afkomstig uit een (rooms-katholieke) landbouwersfamilie uit de Pekela's. Deze familie had daar ook grote belangen in de aardappelmeelindustrie. Zo bezat de aan haarverwante familie Geling te Trips-Compagnie een eigen aardappelmeelfabriek, de *Espérance* genaamd. De jonge dokter Lubberman had in Amsterdam medicijnen gestudeerd en zocht toen naar een platte-landspraktijk. Op aanraden van reeds in Z.O.Drenthe wonende familieleden - wellicht betrof het hier de Klazienaveense familie Boerland - had hij zich omstreeks 1907 als huisarts te EmmerCompasuum gevestigd. Er was daar immers in die uitgestrekte omgeving waar met name in Barger-Compasuum veel katholieken woonden nog geen r.k. arts. De komst van dokter Lubberman als praktiserend rooms-katholiek betekende dat daarmee tevens de praktijk van de zogenoemde 'nooddoop' mogelijk was geworden. Hiertoe weigerden immers protestantse artsen om niet in gewetensnood te raken over te gaan. Dit laatste kon wel eens een probleem opleveren gezien het uitermate hoge percentage van doodgeboorten en zuigelingensterfte in de veenstreken. Evenwel stond hier een verschil in geloof de samenwerking tussen de diverse artsen niet in de weg. Zo assisteerde bijvoorbeeld de later in Emmen zo bekende huisarts Hospers, lid van de gereformeerde kerk, aanvankelijk een tijdlang in de praktijk van Lubberman. Ook later zou er een goede samenwerking blijven bestaan tussen de 'dokter met 't kruussie' en de dokter 'met 't biebeltje'. Lubberman was tamelijk vermogend en raakte te Emmer-Compasuum en omgeving ook in de vervening geïnteresseerd. Hij was hierin kennelijk geïnspireerd door zijn Groningse familie, die rond 1907 honderden hectaren venen woeste gronden nabij het Overijsselse Sibculo kocht. Al gauw werd de dokterpraktijk gecombineerd met het verveningsbedrijf. Hij associeerde zich hierbij met de Emmer-Compaster veenbaas Jan Velema, die als een goede vakman bekend stond. Velema behoorde evenals genoemde dokter Hospers tot de gereformeerde gezindte. De door dokter Lubberman en Jan Velema samen te Emmer-Compasuum opgerichte verveningsfirma Lubberman & Velema ging het in de loop van de jaren voor de wind. In het begin van de eerste wereldoorlog kon zij reeds beschikken over zo'n 400 hectaren aan veenplaatsen. Deze lagen verspreid in vooral in Emmer-Erfscheidenveen, Barger-Compasuum en bij Klazienaveen. Tijdens de korte nabloei, in de jaren na 1915 in de veenderij hadden

de beide firmanten Lubberman en Velema b.v. in 1917 de hoogste belastbare inkomens van alle inwoners van het veenkoloniale deel van de gemeente Emmen (6). De dokter begaf zich met zijn compagnon Velema daarnaast ook op industrieel terrein. Zij wilden zich niet enkel beperken tot de turfwinning (t.b.v. onder andere de aardappelmeelfabriek van de fam. Lubberman c. s.) , maar gingen zich ook richten op de fabricage van nieuwe produkten uit veen. Dit laatste werd toen een fabriek te Emmer-Compasuum, waar uit veen isolatiemateriaal werd gemaakt. Deze isolatieplaten werden gebruikt als vulling van tussenruimten van muren bij grote gebouwen zoals hotels in de veenkoloniën. De fabricage van deze turfplaten was volgens het procédé van de Klazienavener Christian Wilhelm Dick. Deze was in 1907 nabij de Dordschebrug begonnen met een fabriekje waar hij uit veen turfplaten en isolatiemateriaal produceerde. Met een ijzeren pers werden de turfplaten samen met een bindmiddel tot platen geperst. Omstreeks 1913 werd dit bedrijfje door de eigenaar Dick - deze noemde zich toen 'papiermaker' - beëindigd (7). Hij trad echter korte tijd later in dienst bij de toen juist opgerichte isolatiefabriek van de firma Lubberman & Velema. Zijn uitvinding bleek hij intussen te hebben geperfectioneerd in die zin dat zijn turfplaten brandwerend en brandbestendig zouden zijn. Al spoedig bleek in de praktijk dat deze vlieger niet op bleek te gaan. Veel panden, waaronder ook enkele grote hotels, waarin deze vinding was toegepast bleken juist in die jaren in vlammen op te gaan en als een fakkel te branden. Dit lot zou zelfs ook het hotel van Emmer-Compasuum beschoren zijn geweest (8). In 1918 was de fabriek al weer ontmanteld en wat restte waren een groot aantal forse schadeclaims. Tezamen met een aantal andere oorzaken zouden ze de ondergang van het veenimperium van het legendarische duo Lubberman en Velema inluiden. Dick zou daarna nog vergeefs pogen een samenwerking bij het produceren van turfplaten met de in die tijd opgerichte ammoniakfabriek 'De Runde' te bewerkstelligen. Gezien de voorgeschiedenis was er voor hem allerm minst aanleiding hierin optimistisch te zijn. De ammoniakfabriek ging dan ook niet met hem in zee. Jan Velema overleed enkele jaren later. Enkele van zijn zonen zouden echter later opnieuw initiatieven tonen op veenindustriële gebied. Zij richtten bij Zwartemeer een turfstrooiselfabriek op. De geschiedenis zou zich hier enigszins herhalen doordat ook bij deze fabriek een arts, een zekere dokter Andriessen, althans later diens weduwe als deelnemer was betrokken.

Noten:
zie volgende pagina

1. Met dank aan de heer H(endrikus) Visser te Emmen. Afkomstig uit Emmer-Erfscheidenveen, als zoon van Pieter Visser, de eigenaar directeur van de fa. Pevis. Niet alleen in Z.O. Drenthe, maar ook in Overijssel waren vuuraanmakersfabrieken, zoals die van de fa. van Royen te Bergentheim. H. Visser woonde lange tijd te Groningen en was bekend o.a. als samensteller van collecties historische foto's. Van hem verschenen o.m. 'Met de kiekkast door Drenthe' en 'Emmer-Compascuum en Emmer-Erfscheidenveen in oude ansichten', Zaltbommel.
2. W. Visscher, Rond de Runde, 195.
3. Ibidem, 189.
4. Idem. Historie Drents Californië, 12.
5. A. Geitz, 'Leven in het veen, in: Geschiedenis van Emmen en Z.O. Drenthe, (red. M.A.W. Gerding), Meppel 1989. Zij vraagt zich af 'wat een arts bezielde om voor langere tijd in deze troosteloze omgeving (lees: Emmer-Compascuum) te blijven. Geld kon in ieder geval moeilijk de reden zijn, de tarieven waren niet best en er waren relatief veel armlastigen'. De schrijfster (en met haar kennelijk ook de eindredacteur Gerding) houdt het er op 'dat de vrijheidszin van de veenbewoners dokter Lubberman zou hebben aangetrokken of wellicht het ongebondene'. Het is jammer dat de interessante veenondergrond van dokter Lubberman hier buiten beschouwing (c.q. uit zicht van de auteurs) is gebleven. Hieruit had veel verklaard kunnen worden en verduidelijkt kunnen zijn en zou een slag in de lucht als bovenstaand hebben kunnen voorkomen.
6. De zogenoemde nooddoopt is een doop door niet-geestelijke bij stervensgevaar, i.c. werd niet zelden hierop een beroep gedaan bij een bij een bevalling assistierende arts; Gemeentearchief Gemeente Emmen (GAE), Kohieren gemeente Emmen, belastbaar inkomen over het dienstjaar 1917, boeklegger EmmerCompascuum.
7. G.A.E., Hinderwetvergunningen, 14-3-1907, 78
8. Stukken aanwezig op het Veenpark te Barger-Compascuum, vr. mededeling van de heer F. ten Horn van het Veenpark.
9. In 'Van turfstrooisel tot actieve kool', 1998, (M.A.W. Gerding eind-red.) worden de Velema's merkwaardig genoeg ge(dis?)kwalificeerd als 'gelukzoekers. Zij probeerden als kleine verveners de armoede te ontstijgen met tweedehands machinerieën, maar werden voortdurend achtervolgd door hun schuldeisers'. Het ontgaat mij volledig waarom deze familie - heden ten dage nog bestaande uit vooraanstaande theologen, waaronder zelfs 'bekende' Nederlanders - op deze manier zo te kijk moest worden gezet. Wat moeten zij hiervan wel van denken?.

tekening van van Gogh

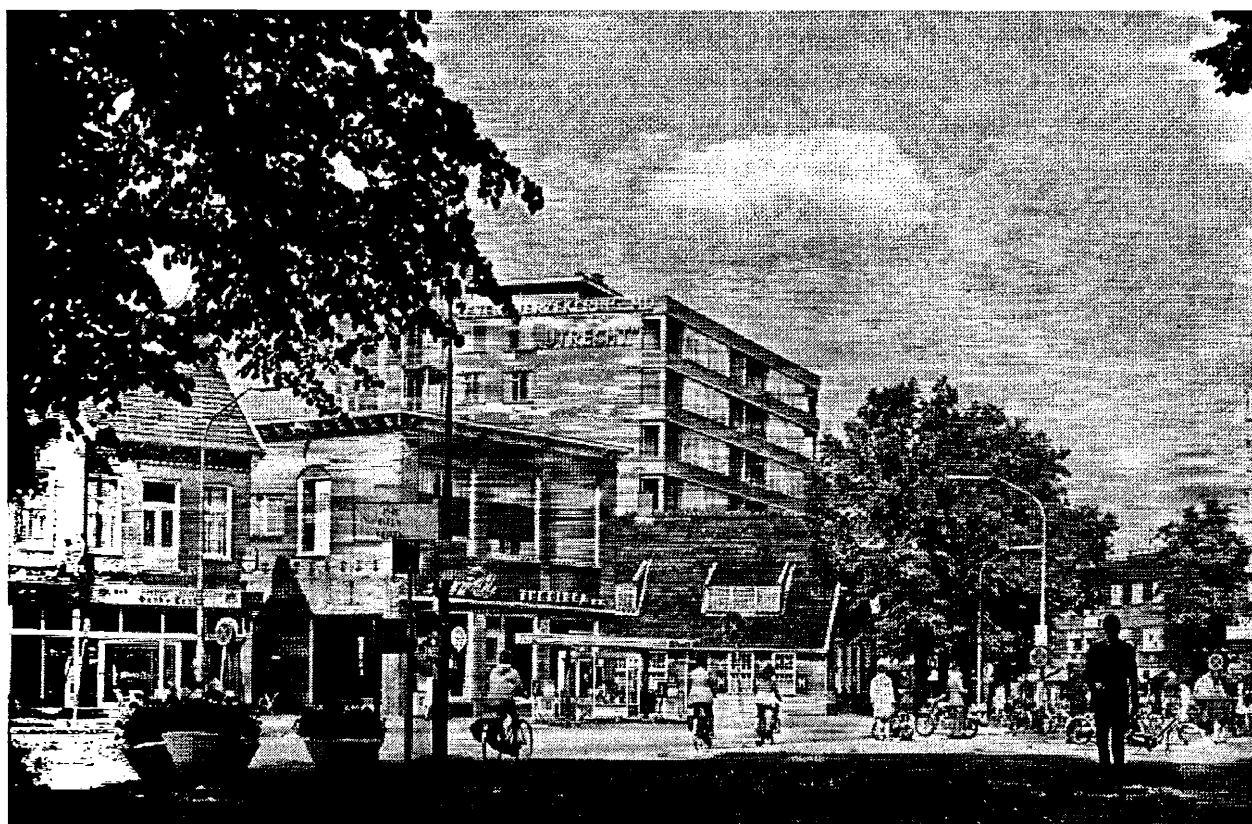
Het pand "Thedinga" aan de Hoofdstraat te Emmen.

Het pand waarin voorheen de firma Thedinga te Emmen was gehuisvest is grondig opgeknapt en verbouwd.

En wie had ooit gedacht dat de huidige vorm zou verdwijnen en dat de "oude" stijl in ere zou worden hersteld? Jawel, in Emmen is dat nu echt gebeurd met het voormalige pand van de toenmalige firma Thedinga. Het gaat er bijna net zo uitzien als het pand dat

dateerd uit 1916. Thedinga liet het toen bouwen om er een garage te beginnen. Op de bijgevoegde foto's is die oude vorm goed te herkennen.

Je moet trots zijn op zo'n fraai hersteld pand in het centrum van Emmen. Voor de aardigheid heb ik een afdruk van de eerste hinderwetvergunning dd. 03-10-1916 uit het Gemeentearchief Emmen opgezocht en hierbij afgedrukt.

Hindusisch Vergunning.

Burgemeester en Wethouders der gemeente
Emmen

Besprekkende op het verzoek, ingediend door de Firma Thedinga te Emmen verzoek onder overlegging des vereischte stukken, vergunning wordt gedaagd tot opzicht langs van eenen werkplaats tot het herstellen en moeffelen van rijwielen op het perceel gelegen te Emmen kadastraal bekend gebreute Emmen Rijk O. No. 2076.

Oderende dat aan de Hindusisch it voldaan;

Gezien het proces-verbaal van het voorzitting op de zitting, van 11 augustus 1916 ingevolge art. 4. der Hindusisch gehouden, waaraan blijkt dat tegen de inwilliging van het verzoek, bevestigd is afgebracht door H. Koorik, landbouwer, te Emmen en niet op grond van hindus.

„De afgezien aan de voorzitter van het door de Firma Thedinga te Emmen ten gebouwd zijn aanwezigbaar, het geveel hieraan zal zijn dat het in het gebouwd werkzaam zijnde personeel zal zien in het Caste van Koorik en in de andere verplekken van het perceel van Koorik.

Gezien het schied van het Hooft van het 9. District der ar. beidsindusie, D.D. 17 augustus 1916. No. 607/65 D. waaraan blijkt dat (tegen) (de inwilliging) de inrichting zal voldoen aan de eischen betreffende art. 6 der Veiligheidswet gesteld.

Gezien.

Gezien het schrijven van het
Boroff van het g. Bistuit des ar-
beitsinspectie, dd 29 September 1916
N° 653/65 D., waarmede blijkt, dat
de inrichting geen wijziging behoeft,
om de naleffing ^{van} de eischen gesteld te
brengen de veiligheid niet
onmogelijk te maken;

Gefelt op de hinderdel;

Besluiten

1. Aan de Firma Heddinga voornemens
en hare rechtbehoefenders vergun-
ning te verleenen en zulke anders
de volgende voorwaarden:
- a. dat het gebouw waaraan de moffel-
oven zal worden opgericht zal moeten
worden gebouwd van steen en gedeelt
met stenen, welke met kalk aan-
gestreken moeten worden indien er
geen leemsteen, dat aanwendig is;
- b. dat het verkeer vervoer de mof-
feloven is geplaatst moet met steen
of daarmee gelijkstaand ma-
terieel zijn bevolkt;
- c. dat de planken van steen of ander
brandvrij materiaal moeten worden
vervaardigd tot voldoende gewaarde
terwijl de deuren van de mof-
feloven van ijzer moeten zijn te
ken anders ten hoogste van buizen
en welhouder;
- d. dat t morgen vóór 6 en t avond
na 11 uur geen geraakmakend werk
in of bij de inrichting worden
verricht;
- e. dat de inrichting niet in gebruik
mag worden genomen dan nadat
door een daartoe benoemde Architect
in te stellen onderzoek is gebleken dat
aan de gestelde voorwaarden is
voldaan.

2. Te bepalen, dat de inrichting voltooid en in werking gebracht is op 1 April 1914, en

3. Den Concessionariss te wijzen op het bepaalde bij art. 1° des wet., bevestigend welk artikel haar niemde voorwaarden kunnen worden opgeleid, in dien de onderdivisie de noodzakelijkheid daarvan heeft aanbevolen.

Afschrift van deze vergunning, zal aan de adrestant worden afgegeven, nadat daar aan een dubbaarsnecht een exemplaar zal gehecht zijn van de door haar in te tekenen overgelegde stukken, bedoeld bij art. 5. sub 1 en 2 des meergeroemde wet. .

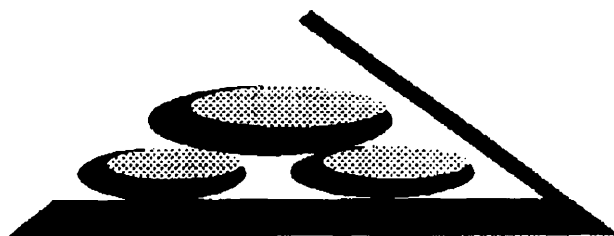
Vergadering 3 Oct 1916

B. en M. Voorne
Secretaris

TERUGKIJKEN.

ALGEMENE LEDENVERGADERING 1999.

Na het, overigens geanimeerde, officiële gedeelte van de avond volgde na de pauze een boeiende uiteenzetting door Jans Brands over "Emmen in de Tweede Wereldoorlog". Door de getoonde diabeelden werd het verhaal gecompleteerd. Er werd tevens een vervolgafspraken gemaakt omdat we nog maar de helft van het verhaal te horen hadden gekregen. Dit vervolg vind op 5 oktober 1999 plaats.

Emmen in oude ansichten.

Een goed bezochte avond; een door Gerrie van der Veen goed verteld verhaal, aan de hand van dia's van oud-Emmen. De manier bij uitstek om het "oude" te laten herleven.

Excursie naar het klooster Ter Apel.

Op zaterdag 8 mei vond de derde activiteit plaats. Een rondleiding om en door het klooster Ter Apel. Het werd een boeiende vertelling over de vele wetenswaardigheden van dit klooster. Ondanks de ligging, zoals we die nu kennen, had in middeleeuwse jaren deze ligging een heel andere uitstraling. Je moet de huidige lands- en provinciegrenzen eerst maar eens wegdenken. Dan volgt een heel ander gebied met een heel

andere reikwijdte. Ik kan het aanbevelen om, omtrent dit interessante gebied het artikel 'Het grensgebied tussen Drenthe en Westerwolde Ter Apel en Roswinkel' te lezen van G.A. Coert. Het is te vinden in de Nieuwe Drentse Volksalmanak 1994, pg. 48.

P.M. Kraan.

BOEKEN GEZIEN

De onderstaande boekwerken zijn recent verschenen en het lezen waard in het licht van de Zuidoost Drentse historie. Sommige boeken zijn te leen in de Openbare Bibliotheken, andere in de gemeentelijke bibliotheek te lezen, maar niet te leen.

- Mijn memoires. Memoires van Jan Tip (31-01-1891 - 22-11-1977); J. Tip.
- De stichting van de Pauluskerk; Jan van der Meer. 1999.
- Eelt in de handen. Een verhaal door G.A. Robben; 1999; drukkerij van Liere.
- De Monumenten van Emmen. 1999; Gemeente Emmen, sector Stadsontwikkeling.
- Kerk in 't midden. 125 jaar Hervormd gemeentelven op een bunder veengrond. Minderhoud, H. D.; 1998 Jubileumcomm. Ned. Herv. kerk. Nieuw-Amsterdam/Veenoord.

Activiteiten najaar 1999.

Het (voorlopig) programma van de vereniging ziet er als volgt uit:

Zaterdag 04 september 1999:

Leermarkt Openbare Bibliotheek Emmen.

Onze vereniging presenteert zich op uitnodiging aan belangstellenden en liefhebbers van de geschiedenis van Zuidoost Drenthe.

Zaterdag 11 september 1999:

De vereniging neemt actief deel aan de Landelijke Monumentendag, door drie rondritten van deskundig commentaar te voorzien.

Dinsdag 05 oktober 1999:

Dia's mbt Emmen en de Tweede Wereldoorlog, met een verhaal van Jans Brands.

Aanvang 20.00 uur in De Marke, Statenweg 107 te Emmen-Angelslo.

Zaterdag 23 oktober 1999:

Open dag, tesamen met de Genealogische Vereniging, afd. Drenthe en de St.Archeologie en Monument.

Dinsdag 23 november 1999:

Videopresentatie van oud Nieuw-Weerdinge, van commentaar voorzien door dhr. B. Barenkamp, in "De Badde", Eerste Kruisdiep OZ 9 te Nieuw-Weerdinge.

